Aanwinsten voor de Nederlandse adventief-flora, 12

door

F. ADEMA (Rijksherbarium, Leiden)

In 1972 kreeg het Rijksherbarium van de heer J. Dorgelo te Haarlem een uitgebreide collectie adventieven, bijeengebracht in de jaren 1962—1966, ten geschenke. In deze jaren bezocht hij niet alleen een aantal van de bekende adventief-terreinen, maar ook een terrein dat nog niet als zodanig bekend stond, nl. bij de Kon. Ned. Cocaïne Fabriek aan de Duivendrechtse Kade te Amsterdam. Dit leverde naast vele in ons land reeds eerder gevonden soorten maar liefst 6 van de hieronder beschreven nieuwe adventieven op.

De Kon. Ned. Cocaïne Fabriek wint een bepaald alkaloïde uit het z.g. bolkaf, de gedroogde resten van papaverbollen, waaraan het melksap is onttrokken [1]). Dit bolkaf

[1]) De heer Joh. Bolman (Amsterdam) was zo vriendelijk om voor mij deze informatie via een relatie van hem te verwerven, waarvoor ik hem alsnog hartelijk dank zeg. De fabriek is inmiddels verplaatst naar Apeldoorn.

wordt in zakken verpakt uit Turkije aangevoerd. De zakken worden na het ledigen weggegooid. Zeer waarschijnlijk zijn de meeste planten, welke Dorgelo op het terrein van deze fabriek verzamelde, met dit bolkaf of met de zakken waarin het verpakt wordt meegekomen.

1. **Zingeria trichopoda** (Boiss.) P. Smirn., Bull. Soc. Nat. Mosc. n.s. 51, 1946, p. 67 — *Milium trichopodum* Boiss., Diagn. Pl. Or. Nov. ser. I, 13, 1853, p. 45 (*Gramineae*).

Amsterdam, Duivendrechtse Kade, terrein Kon. Ned. Cocaïne Fabriek, leg. *J. Dorgelo*, 1.VII. 1965.

Eenjarig gras. Stengels (2—)15—35(—50) cm hoog, rechtopstaand, dun, kaal. Bladscheden kaal. Ligula 2—4 mm lang, stomp. Bladen 1½—5½(—10½) cm lang, 1—2 mm breed, vlak, spits, kaal. Pluim uitgespreid, (3—)5—15 cm lang en 3—12 (—16) cm breed; zijtakken dun, afstaand, door naar voren gerichte stekeltjes ruw. Aartjes 1-bloemig, 1,5—1,8 mm lang, groen. Kelkkafjes weinig ongelijk, ca. 1,3 mm lang, eennervig, op de nerf met enkele naar voren gerichte stekeltjes. Lemma 1,5—1,8 mm lang, eirond, met tamelijk lange, aan de top niet of nauwelijks verdikte, afstaande haren. Palea ongeveer even lang als de lemma, eveneens met afstaande haren. Bloeitijd: mei–juni.

Ar.: Anatolië, Syrië, Irak, Perzië, Transcaucasië en Zuid-Rusland.

Opm.: *Zingeria* is nauw verwant aan *Milium* en verschilt van dit geslacht vooral door de behaarde lemma (bij *Milium* is deze kaal).

2. **Poa trivialis** L. var. **silvicola** (Guss.) Hack., Verh. K.K. Zoöl.-Bot. Ges. Wien 40, 1890, p. 125 — *P. silvicola* Guss., Enum. Pl. Inar. 1854, p. 271 (*Gramineae*) — *Fig. 1, c.*

Amsterdam, Duivendrechtse Kade, terrein Kon. Ned. Cocaïne Fabriek, leg. *J. Dorgelo*, 1.VII. 1965.

Deze variëteit verschilt van alle andere vormen van *P. trivialis* welke in Nederland worden gevonden, door de kralensnoervormige wortelstokken.

Ar.: Oostelijk Middellandse Zeegebied.

Opm.: Deze variëteit is niet, zoals JANSEN (1951, p. 81) veronderstelde, in Nederland inheems.

Lit.: JANSEN, P., 1951. Gramineae, in Fl. Neerl. I(2). Amsterdam.

3. **Galium floribundum** Sibth. & Sm.[1]), Fl. Graec. Prod. 1, 1806, p. 94 (*Rubiaceae*) — *Fig. 1, b.*

Amsterdam, Duivendrechtse Kade, terrein Kon. Ned. Cocaïne Fabriek, leg. *J. Dorgelo*, 1.VII. 1965.

Plant eenjarig. Stengels 7—35 cm hoog, rechtopstaand, rolrond met 4 ribben, door naar achteren gerichte stekeltjes ruw en al of niet met korte afstaande haren bezet.

[1]) Prof. Dr. F. Ehrendorfer (Wenen) was zo vriendelijk deze plant voor mij te determineren, waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben.

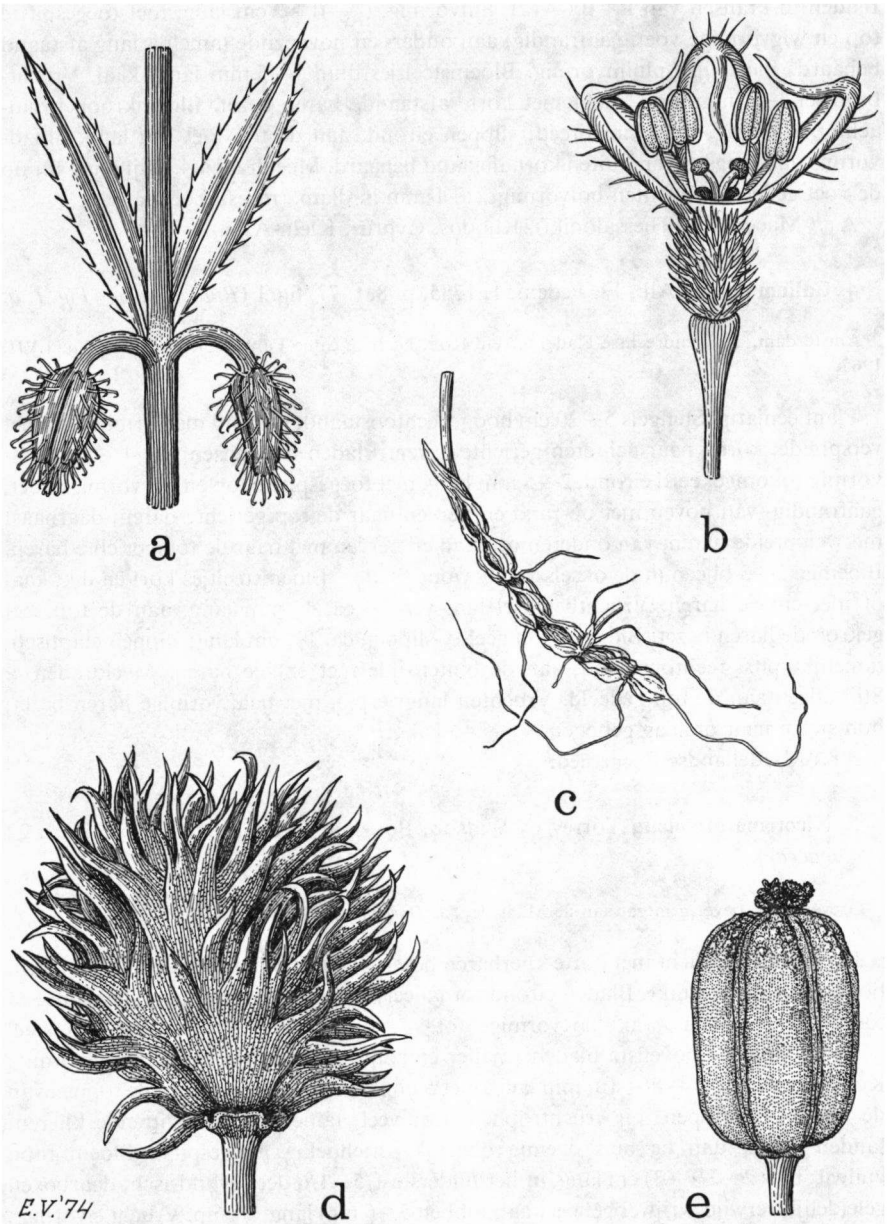

Fig. 1, a.: *Galium murale* All., stengel met vruchten (× 15); b.: *Galium floribundum* Sibth. & Sm., bloem (× 20, voorste kroonblad weggelaten); c.: *Poa trivialis* L. var. *silvicola* (Guss.) Hack., wortelstok (× 2); d.: *Ricinus communis* L. var. *rugosus* Müll. Arg., vrucht (× 2); e.: *id.* var. *brasiliensis* Müll. Arg., vrucht (× 2).

Bladen in kransen van 8—10(—12), lijnvormig, (½—)1—2 cm lang, met toegespitste top en wigvormige voet, gaafrandig, aan onder- en bovenzijde tamelijk lang afstaand behaard. Bloeiwijze pluimvormig. Bloemsteeltjes dun, 1—5 mm lang, kaal. Vruchtbeginsel ½—1 mm lang, dicht met korte afstaande haren bezet. Bloemkroon bruinachtig, 4-slippig, 2—3 mm breed; slippen eirond, aan de top met een lang, draadvormig aanhangsel, van buiten kort afstaand behaard. Meeldraden 4. Stijl bijna tot op de voet gedeeld. Vruchten bolvormig, ca. 1 mm in diam., meestal behaard.

Ar.: Macedonië (Thessaloniki), Rhodos, Cyprus, Klein-Azië.

4. **Galium murale** All., Fl. Pedem. 1, 1785, p. 8, t. 77, fig. 1 (*Rubiaceae*) — *Fig. 1, a.*

Amsterdam, Duivendrechtse Kade, terrein Kon. Ned. Cocaïne Fabriek, leg. *J. Dorgelo*, 1.VII. 1965.

Plant eenjarig. Stengels 5—20 cm hoog, rechtopstaand, rolrond met 4 ribben en met verspreide, korte, naar achteren gerichte haren. Bladen in kransen van 4—6, lancetvormig tot omgekeerd eirond, 2—5 mm lang, met toegespitste top en wigvormige voet, gaafrandig, van boven met op rand en nerven naar de top gerichte haren, daarnaast met verspreide haren, van onderen op rand en nerven met naar de top gerichte haren. Bloemen 2—3 bijeen in de oksels van gewone bladen. Bloemsteeltjes kort en dik, kaal of met enkele haren. Vruchtbeginsel langwerpig, ca. 1½ mm lang, aan de top met gekromde haren bezet. Bloemkroon geel, 4-slippig, ca. 1½ mm lang; slippen elliptisch, tamelijk spits, rechtopstaand, aan de buitenzijde met enkele haren. Meeldraden 4. Stijl alleen aan de top gedeeld. Vruchten langwerpig, met haakvormige haren bezet, hun stelen naar omlaag gebogen.

Ar.: Middellandse Zeegebied.

5. **Nicotiana attenuata** Torrey ex Watson, Bot. King's Explor. 1871, p. 276, t. 27 (*Solanaceae*).

Grevenbicht, oever grintgat aan de Maas, leg. *J. Dorgelo*, 12.IX.1966.

Plant eenjarig, dicht met korte klierharen bezet. Stengels rechtopstaand, 30—100 cm hoog, al of niet vertakt. Bladen eirond tot lancetvormig, 8—15 cm lang, met spitse of toegespitste top en zwak hartvormige tot wigvormige voet, gaafrandig; bladsteel 1—6 cm lang; de bovenste bladen smaller en soms zittend. Bloeiwijze pluimvormig. Kelk klokvormig, 6—8(—10) mm lang, met 5 donkerder strepen, die tot de toppen van de tanden doorlopen, bij vruchtrijpheid met veel, tamelijk grote, zittende klieren; tanden korter dan de buis, weinig ongelijk, driehoekig, toegespitst. Bloemkroon vuilwit; buis 2—2½(—3) cm lang, in het onderste 1/5—1/6 deel cylindrisch, daarboven geleidelijk verwijd, vrijwel geheel kaal; lobben 5—6 mm lang, stomp. Vrucht eivormig, 8—10(—12) mm lang, met 4 kleppen openspringend. Zaden afgeplat niervormig, 0,5—0,8 mm lang, netvormig geaderd, bruin.

Ar.: Verenigde Staten, van Washington en Idaho tot Zuid-Californië, Arizona, New-Mexico en Texas.

Opm.: Ons exemplaar, dat alleen rijpe vruchten heeft, draagt aan de vruchtkelk slechts weinig zittende klieren. Hoewel voor determinatie ook de (bij onze plant ontbrekende) bloemen van belang zijn, ben ik er van overtuigd, dat de plant tot deze

soort behoort. In de sleutel van de *Solanaceae* door VAN OOSTSTROOM & REICHGELT (1966, p. 173), kan de soort op de volgende wijze worden ingepast:

3. Bladen gesteeld, stomp. Bloemkroon ca. 1—2 cm lang, geelgroen; buis in het onderste 1/3—1/4 deel cylindrisch, daarboven omgekeerd kegelvormig; slippen 2—3 mm lang, afgerond of met een zeer kort spitsje . . . . . 1. *N. rustica*

3'. Bladen meestal zittend, spits. Bloemkroon ca. 3—5 cm lang, de zoom meestal rose of rood, de buis bleker, de laatste in het onderste 2/3 deel cylindrisch, daarboven plotseling of meer geleidelijk verwijd; slippen langer en toegespitst . . . . . 2. *N. tabacum*

3''. Bladen gesteeld, spits of toegespitst. Bloemkroon ca. 2—3 cm lang, vuilwit; buis in het onderste 1/5—1/6 deel cylindrisch, daarboven geleidelijk verwijd; slippen 5—6 mm lang, stomp. 2a. *N. attenuata*

Lit.: OOSTSTROOM, S. J. VAN & TH. J. REICHGELT, 1966. Solanaceae, in Fl. Neerl. IV(2). Amsterdam.

6. **Veronica cf. grisebachii** Walters, Bot. J. Linn. Soc. 65, 1972, p. 268 — *V. chamaepitys* Griseb. (non Pers.), Spic. 2, 1844, p. 25 (*Scrophulariaceae*).

Amsterdam, Duivendrechtse Kade, Kon. Ned. Cocaïne Fabriek, leg. *J. Dorgelo*, 1.VII.1965.

Eenjarig. Stengels rechtopstaand, tot 15 cm hoog, met langere en kortere aanliggende tot afstaande haren en verspreide, kort gesteelde klieren bezet. Bladen in omtrek eirond tot omgekeerd eirond, 3—8 mm lang, met spitse top en wigvormige voet, beiderzijds met weinig, lange, afstaande haren; onderste bladen weinig ingesneden; bovenste bladen diep 3-lobbig. Bloemen in een dichte, eindelingse, trosvormige bloeiwijze bijeenstaand. Onderste schutbladen als de bovenste stengelbladen, de hogere 3-spletig; alle veel langer dan de kort gesteelde bloemen. Kelk ca. 5 mm lang, diep ingesneden, met korte haren; slippen 4, lijnvormig, met spitse top, lang gewimperd. Bloemkroon 10 mm in doorsnede, met een zeer korte buis, onderin de buis met een niet aaneengesloten haarring. Discus goed ontwikkeld. Vruchtbeginsel omgekeerd eirond, dicht met korte haren bezet, aan de top met langere haren; stijl ca. 4 mm lang, kaal. Meeldraden ca. 4 mm lang, kaal.

Opm.: Bovenstaande beschrijving is gemaakt aan de hand van ons exemplaar. Dit voldoet niet helemaal aan de beschrijving van *V. grisebachii*: schutbladen 3-lobbig (bij *V. grisebachii* ongedeeld), bloemen volgens Dorgelo paars (bij *V. grisebachii* wit met donkerblauwe aderen) en stijl ca. 4 mm lang (bij *V. grisebachii* 2—3 mm).

7. **Lallemantia iberica** (Bieb.) Fisch. & Mey., Ind. Sem. Hort. Petrop. 6, 1839, p. 53 — *Dracocephalum ibericum* Bieb., Fl. Tauro-Cauc. II, 1808, p. 64 (*Labiatae*).

Vogelenzang, Amsterdamse Waterleidingduinen, nabij ingang Bekslaan, op rul zandig pad langs bos, parallel aan wandelpad, leg. *J. Dorgelo*, 8.VI.1963.

Plant eenjarig. Stengels (10—)15—40 cm hoog, rechtopstaand, vaak vertakt, rondom dicht met korte, naar achteren gerichte haren bezet. Onderste bladen langwerpig-elliptisch tot langwerpig, met afgeronde top en zwak hartvormige tot wigvormige voet, gekarteld, tamelijk lang gesteeld, de hogere langwerpig, in de schutbladen overgaand, deze laatste langer dan de gewone bladen. Schijnkransen van elkaar verwijderd, 4—6-bloemig; halfkransen zittend; bloemen zeer kort gesteeld. Steelblaadjes omgekeerd eirond, ½—1 cm lang, met kort toegespitste top en wigvormige voet, aan weerszijden met 2—3, meestal lang genaalde tanden, kort gewimperd en aan onder- en

bovenzijde met korte haren en zittende klieren. Kelk buisvormig, (8—)10—15 mm lang, van buiten met korte naar achteren gerichte haren, van binnen met korte naar voren gerichte haren, ongelijk 5-tandig; tanden kort toegespitst, de bovenste tand het grootst, eirond, 1/3—1/4 maal zo lang als de buis, de 2 onderste het kleinst, lancetvormig. Bloemkroon blauw, 15—20 mm lang, aan de voet kaal, naar boven toe met korte afstaande haren en zittende klieren; buis lang en dun, bij de keel verwijd; lippen van binnen met lange afstaande haren; bovenlip 2-lobbig, van binnen aan weerszijden met een overlangse plooi, de lobben rechtopstaand, afgerond; onderlip 3-lobbig, de middelste lob groter dan de beide zijdelingse, uitgerand. Achterste meeldraden langer dan de voorste; helmdraden van de beide achterste meeldraden bij de inplanting op de kroonbuis met enkele zeer lange klierharen; helmhokjes uiteenwijkend. Stijl aan de voet s-vormig gebogen. Nootjes langwerpig, 4—5 mm lang, bruin, aan de top afgeknot; vruchtwand bij bevochtiging verslijmend.

Ar.: Zuid-Rusland, langs de Zwarte Zee en in de Kaukasus; in de bergen van Turkmenië; in het oostelijke Middellandse Zeegebied op het Balkan Schiereiland en in Klein Azië; Perzië.

Opm.: Het geslacht *Lallemantia* is nauw verwant aan *Dracocephalum* en verschilt daarvan vooral door de overlangse plooien van de bovenlip.

8. **Ricinus communis** L.

Gewoonlijk worden er van deze soort in ons land planten met alleen bladen of met bladen en bloemen verzameld. Een exemplaar uit de collectie Dorgelo heeft echter rijpe vruchten. Dit blijkt ook het geval te zijn bij 2 andere, in het Rijksherbarium aanwezige exemplaren. Volgens PAX & HOFFMANN (1919, p. 120) behoren deze 3 exemplaren tot de volgende variëteiten:

a. var. **brasiliensis** Müll. Arg., in Mart., Fl. Bras. 11(2), 1874, p. 421, t. 60 — *Fig. 1, e.*

Amsterdam, Duivendrechtse Kade, terrein Kon. Ned. Cocaïne Fabriek, leg. *J. Dorgelo*, 15.IX. 1964.

Vruchten 16—18 mm lang, ongestekeld. Zaden ca. 12 mm lang.

b. var. **armatus** (Andr.) Müll. Arg., in DC., Prod. 15(2), 1866, p. 1018.

Rotterdam, Merwehaven, leg. *N. P. W. Balke*, 28.VIII.1935.

Planten met een paarsachtige waslaag overtrokken. Vruchten 16—18 mm lang, lang gestekeld.

c. var. **rugosus** Müll. Arg., in DC., Prod. 15(2), 1866, p. 1018 — *Fig. 1, d.*

Wissenkerke, zeedijk, in aanspoelsel (veek), leg. *A. de Visser*, 19.IX.1952.

Vruchten 20—26 mm lang, lang gestekeld. Zaden 15—17 mm lang.

Lit.: PAX, F. & K. HOFFMANN, 1919. Ricinus, in A. Engler, Das Pflanzenreich IV.147.XI, p. 119.

Summary

A number of species and varieties are mentioned as new to the adventitious flora of the Netherlands, viz. *Zingeria trichopoda* (Boiss.) P. Smirn.; *Poa trivialis* L. var. *silvicola* (Guss.) Hack.; *Galium floribundum* Sibth. & Sm., *G. murale* All.; *Lallemantia iberica* (Bieb.) Fisch. & Mey.; *Veronica* cf. *grisebachii* Walters; *Ricinus communis* L. var. *brasiliensis* Müll. Arg., *id.* var. *armatus* (Andr.) Müll. Arg., *id.* var. *rugosus* Müll. Arg.